

**ARCHIV FÜR MITTELALTERLICHE
PHILOSOPHIE UND KULTUR
АРХИВ ЗА СРЕДНОВЕКОВНА
ФИЛОСОФИЯ И КУЛТУРА**

**Sofia, 2009
София, 2009**

Алманахът се издава с подкрепата на
Фондация „Св. Дионисий Ареопагит“

Editorial Board

John Demetracopoulos (Patras)
Wouter Goris (Amsterdam/Köln)
Andrei Plesu (Bukarest)
Pasquale Porro (Bari)
Stefan Sanjakoski (Struga)
Bogolub Šijaković (Beograd/Nikšić)
Carlos Steel (Leuven)

Издателски съвет

Янис Деметракопулос (Патра)
Ваутер Хорис (Амстердам/Кьолн)
Андрей Плешу (Букурещ)
Паскуале Поро (Бари)
Стефан Санджакоски (Струга)
Боголюб Шиякович (Белград/Никшич)
Карлос Стил (Лувен)

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Tzotcho Boiadjiev, Georgi Kapriev, Andreas Speer,
Herausgeber, 2009
© „Изток-Запад“, 2009

ISBN 978-954-321-543-2

INSTITUT FÜR MITTELALTERLICHE PHILOSOPHIE UND KULTUR

**ARCHIV
FÜR MITTELALTERLICHE
PHILOSOPHIE
UND KULTUR
Heft XV**

Herausgegeben

Tzotcho Boiadjiev, Georgi Kapriev und Andreas Speer

ИНСТИТУТ ЗА СРЕДНОВЕКОВНА ФИЛОСОФИЯ И КУЛТУРА

**АРХИВ
ЗА СРЕДНОВЕКОВНА
ФИЛОСОФИЯ
И КУЛТУРА
СВИТЪК XV**

Издаван от

Цочо Бояджиєв, Георги Каприєв и Андреас Шпеєр

HINWEISE ZUM ZITIEREN УКАЗАНИЯ ЗА ЦИТИРАНЕ

Die Quellen- und Sekundärliteratur wird in den Fußnoten nach dem Originaltitel auf folgende Weise zitiert:

Източниците и интерпретаторската литература са цитират в бележките с оригиналните заглавия по следния начин:

Monographien:

Монографии:

Beispiel / пример: J.A. Aertsen, *Medieval Philosophy and the Transcendentals. The Case of Thomas Aquinas*, Leiden – New York – Köln, 1996, 21.

Aufsätze in Sammelbände:

Статии в сборници:

Beispiel / пример: T. Kobusch, „Gott und die Transzendentalien: Von der Erkenntnis des Inklusiven, Impliziten, Konfusen und Unbewußten“, in: *Die Logik der Transzendentalien (Miscellanea Mediaevalia 30)*, ed. M. Pikavé, Berlin – New York, 2003, 427–429.

Aufsätze in Sammelbände eines Autors:

Статии в сборни томове от един автор:

Beispiel / пример: L. Benakis, „Die aristotelischen Begriffe Physis, Materie, Form nach Michael Psellos“, in: *Id., Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Athens, 2002, 38–41.

Aufsätze in Zeitschriften:

Статии в списания:

Beispiel / пример: M. Gorman, „Uses of the Person-Nature Distinction in Thomas’s Christology“, in: *Recherches de Théologie et Philosophie médiévales*, 67/1 (2000), 58.

Texte von mehreren Autoren oder Herausgeber:

Текстове от повече автори или издатели:

Beispiel / пример: L. Denkova/P. Yaneva/K. Ivanova, „The Reception of Pseudo-Dionysius in Medieval Bulgaria“, in: *Die Dionysius-Rezeption im Mittelalter*, edd. T. Boiadjev/G. Kapriev/A. Speer, Turnhout, 2000, 102–103.

Bei zweiter und weiteren Erwähnungen eines Textes in den Fußnoten wird der Text durch Name des Autors, Kurztitel und Hinweis auf die Fußnote, wo er zum ersten Mal zitiert ist, angeführt:

При второ и по-нататъшни споменавания на един текст в бележките под черта, текстът се въвежда с името на автора, съкратено заглавие и указване на бележката под черта, където е цитиран за първи път:

Beispiele / примери: Aertsen, *Medieval Philosophy* (cf. nt. 1), 58.

Benakis, „Die aristotelischen Begriffe“ (cf. nt. 3), 40.

Die Titel aller Werke, die man im Grundtext des Beitrages erwähnt, sind kursiviert und ohne Anführungszeichen zu zitieren:

Заглавията на всички произведения, споменати в основния текст на статията се цитират в курсив и без кавички:

Beispiel / пример: Die griechische Übersetzung der *Summa contra gentiles* erscheint im Dezember 1354. / Гръцкият превод на *Сума против езичниците* се появява през декември 1354 г.

Die Quellenliteratur wird nach den jeweils angenommenen Normen zitiert.

Изворовата литература се цитира по съответните общоприети норми.

Alle Autoren sind verpflichtet, ihre Beiträge mit einer kurzen Zusammenfassung (ca. 1000 Zeichen / 160 Worte) in englischer Sprache zu begleiten.

Всички автори се задължават да прилагат към статиите си кратко резюме на английски език (около 1000 знака / 160 думи).

СЪДЪРЖАНИЕ / INHALT

<i>Велислава Тодорова, Христо Хр. Тодоров (София)</i> За останалите шест категории.....	7
<i>Georgios D. Panagopoulos (Patras)</i> Der menschliche Leib bei Basileios dem Großen.....	33
<i>Борис Маринов (София)</i> Сефир Антиохийски срещу Халкидон.....	66
<i>Леонтий Византийски</i> Разрешение на предложените от Сефир съждения (превод: С. Риболов).....	97
<i>Леонтий Византийски</i> Тридесет глави против Сефир (превод: С. Риболов).....	131
<i>Велислава Тодорова, Христо Хр. Тодоров (София)</i> За <i>Амфилохии</i> на патриарх Фотий.....	143
<i>Св. патриарх Фотий</i> <i>Амфилохии</i> , въпроси 137–147 (превод: В. Тодорова, Хр. Тодоров)	147
<i>Смилен Марков (София/Кьолн)</i> Християнската философия – метод и практика (възгледът за философията на Михаил Псел)	182
<i>Олег Георгиев (София)</i> Schola virtutum: venustas morum cum curriculum.....	206
<i>Wouter Goris (Amsterdam)</i> Die Philosophie – die Wahrheit – das Christentum.....	214

<i>Тома от Аквино</i> Сума против езичниците, книга трета (превод: С. Стефанов).....	224
<i>Сергей Стефанов (София)</i> Понятието „биващо“ между метафизиката и теологията.....	238
<i>Günther Mensching (Hannover)</i> Licht und Geist bei Roger Bacon.....	262
<i>Димитри Гинев (София)</i> Изобразителната наративност в късносредновековното светоусещане	286
<i>Василиос Сирос (Чикаго)</i> Проблемът за общностния суверенитет при Марсилио от Падуа и някои средновековни коментатори на Аристотел (превод: М. Осиковски).....	307
<i>Ива Манова (София/Падуа)</i> Аспекти на ренесансовия хуманизъм.....	332
<i>Иван Христов (София)</i> Неизвестни фрагменти от паламитските спорове в църковноисторическия и архивен институт (Част I)	362

ВЕЛИСЛАВА ГОДОРОВА, ХРИСТО ХР. ГОДОРОВ (СОФИЯ)

ЗА ОСТАНАЛИТЕ ШЕСТ КАТЕГОРИИ Един логически проблем в неоплатоническата интерпретация на Аристотел

Този текст се занимава с едно допълване на теорията на Аристотел за категориите, направено от неоплатоническите му коментатори. То се появява като общо място в коментарите към Аристотеловите *Категории*, когато се дава дефиниция и се посочват свойствата на последните шест категории – действие (ποιεῖν), претърпяване (πάσχεῖν), къде (πού), кога (потé), положение (κεῖσθαι), притежаване (ἔχειν). Неоплатонниците се заемат да аргументират тезата, че тези шест категории са съставни и се извеждат от останалите четири (същност, колко, какво, спрямо нещо)¹. Тъй като у Аристотел не се среща подобно твърдение, ние ще изследваме идеята внимателно за съставност, причините за появата ѝ, както и следствията от тази идея за теорията на категориите.

Трябва да уточним в началото, че ще разглеждаме по-скоро общото между коментарите неоплатоници, отколкото различията помежду им. С това не целим да уеднаквяваме и схематизираме техните възгледи, а да проследим общите

¹ Има конкуренция между преводите на Аристотеловите наименования на категориите. Ние приемаме за възможни освен тези, които предлагаме (в превода на коментара на патриарх Фотий към *Категории* на Аристотел, публикуван в този том), и някои от по-старите варианти. Употребяваме като пълни синоними двойките: същност – субстанция, спрямо нещо – отношение.

аргументи при въвеждането на съставност на категориите. Въпреки формалните и терминологични различия между отделните коментари проблемът в основата си е един и същ. Освен това, в този текст няма да се занимаваме с всяка от шестте категории поотделно, а ще разглеждаме техния общ признак – съставност и изводимост.

Текстът ни е разделен на три части:

I. Привеждат се три цитата от неоплатонически коментари (Амоний, Олимпиодор, Симплиций), които изясняват понятието за съставност на категориите, и се разглеждат причините за неговото въвеждане.

II. Обсъждат се трудностите и противоречията, които поражда неоплатоническата интерпретация на шестте категории, и нейните фундаментални различия от Аристотеловото учение за категориите.

III. Излагат се общите изводи от разглеждането на съставните категории.

I

[1] Amm., *In Cat.*, 92.6.–92.17.

Трябва да знаем, че първите и в собствен смисъл категориите (αἱ κυρίως καὶ πρῶται κατηγορίαι) са тези четири, за които досега говорихме – *същност*, *колко*, *какво*, *спрямо нещо* – а останалите шест възникват (γίνονται) от свързването (σμπλοκή) на същността с останалите три. От свързването на *същност* и *колко* са възникнали две категории – *къде* и *кога*. От смесването (μίξις) на *същност* и *какво* възникват други две категории – *действие* и *претърпяване*, а от свързването (σμπλοκή) на *същност* и *спрямо нещо* възникват и оставащите две категории – *положение* и *притежаване*. Аристотел е изложил дефинициите (ὅροι) и характеристиките (παρακολουθήματα) на първите четири категории, но нито е назвал свойствата на останалите шест, нито е дал техните дефиниции, нито е изложил тяхното деление на видове (εἰς τὰ εἶδη διαίρεσις), за да можем ние, изхождайки от това,

което той е казал, да се справим и с тях. Следователно ние трябва да дадем определение за всяка една от шестте категории и да посочим нейното деление на видове.

[2] *Olymp., In Cat., 54.4.–54.26.*

И така пред нас се разкриха (ἀναφάνησαν) четири категории – *същност, какво, колко, спрямо нещо*. Но по-нататък възникват (γίνονται) още шест категории, в които *същността* се включва като част заедно с другите (ἐξ τῆς οὐσίας συμμερίζομένης ταῖς ἄλλαις).

Когато *същността* се свърже (σμπλακεῖσα) с категорията *колко*, тя образува категориите *къде* и *кога*, ако наистина категорията *къде* не е нещо друго освен това *същността* да бъде в място, както Сократ в Ликея, а *кога* – *същността* да бъде във време, както Сократ в Пелопонеската война. Времето и мястото се подвеждат под категорията *колко* (ὑπὸ τὸ πῶσον ἀναφέρεται).

Ако *същността* се свърже с категорията *какво*, тя образува *действането* и *претърпяването*. Защото *действането* и *претърпяването* възникват от качеството (κατὰ ποιότητα γίνονται), както топлата вода действа върху нас, т.е. тя е нещо топло, и същевременно претърпява от нас нещо, т.е. изстива, като при това топленето е *действие*, а изстиването е *претърпяване*. Това, че тези неща се подвеждат под категорията *какво* (ὑπὸ τὴν ποιὸν κατηγορίαν ἀνάγονται), е съвсем ясно.

Ако *същността* се съедини (εἰ συντεθείη) с категорията *спрямо нещо*, образува *положението* и *притежаването*. Ако същността е свързана (ἔχει τὴν σχέσιν) със собствените си части (πρὸς τὰ οἰκεία μέρη), тя образува *положението*, щом като *положението* не е нищо друго освен един вид структура на частите (τοιαύδε θέσις τῶν μέρων), но ако същността е свързана с друга същност, тогава тя образува *притежаването*, щом като *притежаване* не е нищо друго освен състоянието на една същност спрямо друга същност (οὐσίας παρ' οὐσίαν παράθεσις).

И така ясно е, че от това едно деление пред нас се разкриха десет и само десет категории.

[3] *Simpl., In Cat., 295.4.–296.1.*

От десетте рода тези четири, за които дотук се говори, понеже са по-цялостни и изискват по-пълно изследване (ὀλικώτερα ὄντα καὶ πλείονα θεωρίαν ἐπιδεχόμενα), са заслужили много обяснения (πολλῶν ἡξίωται λόγων) от страна на Аристотел, докато за останалите шест той ще говори (λέξει), твърде пестеливо (ὕφειμένως). Разбира се, той е могъл и за тях да каже много и хубави думи, но се е задоволил с това, че във въведението е създал представа за тях (τὴν ἔννοιαν αὐτῶν παρὰ τῆσσι), за да могат младежите чрез подвеждане на простите неща под техните собствени родове да усвоят категориите (ἵνα ἔχωσιν οἱ νέοι τὰ ἀπλᾶ εἰς τὰ οἰκεία γένη ἀνάγοντες οἰκείως ποιεῖσθαι τὰς κατηγορίας), което Аристотел е направил в началото чрез примерите. Иначе, конкретно за всяка една категория той е дал внимателни обяснения в други съчинения: за *действането* и *претърпяването* – в „За възникването и загиването“, за *кога* и *къде* – във „Физика“, там той е изложил цялостно учението си за времето и мястото, а за всички тези категории той е дал най-завършени обяснения (τοὺς τελεωτάτους πεποίηται λόγους) в „Μεταφυσика“. Началата на тези категории според техния семантичен израз (κατὰ μὲν τὴν σημαντικὴν αὐτῶν λέξιν) се излагат в съчиненията по логика, а според означаваните неща (κατὰ δὲ τὰ σημαίνόμενα πράγματᾱ) – в „Μεταφυσика“.

От тези категории Аристотел първо споменава *действането* и *претърпяването*, тъй като те са зависими от качеството (κατὰ τὴν ποιότητα) – вероятно затова те са изложени непосредствено след *качеството*. Но *действането* е зависимо и от *същността* (κατ' οὐσίαν), както раждането и строенето, зависимо е и от *количеството* (κατὰ ποσότητα), както броеването, то има много общо и с категорията *спрямо нещо* (πρὸς τὰ πρὸς τι δὲ οἰκείως ἔχει), доколкото *действането* и *претърпяването* са в отношение с нещо. Всъщност, по-добре е да кажем, че, тъй като *действането* и *претърпяването* са много близки с четирите категории, като че ли според съществуването си (ὡς πρὸς ὑπαρξιν) те (ἐνέργεια καὶ πάθος) са били обяснени след четирите (μετὰ τὰς τέσσαρας ἔτυχεν λόγου),

защото четирите (ταῦτα) съществуват (ὑπάρχει) и при нетелесните неща (καὶ τοῖς ἀσωμάτοις), докато всички следващи родове могат да се наблюдават само в телата (τῶν ἐφεξῆς γένων πάντων ἐν μόνοις θεωρουμένων τοῖς σώμασιν).

Съдържанието на приведените три цитата не може да се свърже с никое твърдение на Аристотел по отношение на категориите. Следователно в случая пред очите си имаме интерпретация. Идва ред да разгледаме причините за появата на тази интерпретация. Те могат да се разделят на две главни групи:

(1) Причини, които подтикват коментаторите да се занимават с последните шест от Аристотеловите категории.

(2) Причини, които подтикват коментаторите да обосновават твърдението, че тези шест категории са съставни.

(1) На първо място, формална предпоставка за това коментаторите да се заемат с разглеждането на шестте категории е фактът, че Аристотел е твърде лаконичен в тяхното описание. В *Категории* 11b12–14 той заявява, че примерите, посочени в началото на съчинението (2a1–4), достатъчно добре изясняват тези категории и те нямат нужда от специално разглеждане, защото са „и без това ясни“ (11b14).

На второ място, предпоставка за това коментаторите да се занимават с шестте категории е фактът, че те имат вече готовата схема за разглеждане на категориите, приложена по отношение на първите четири. Схемата включва описание (ὑπογραφή) на категорията, деление на видове (διάρσεις), посочване на свойствата (ἴδια). Явната несиметричност на съчинението *Категории* (фактът, че първите категории са разгледани подробно според схемата, а останалите шест – не са) дава повод на коментаторите да приложат готовата схема и към неразяснените категории.

За да легитимират своя ход, коментаторите често изтъкват, че причините, по които Аристотел оставя неразгледани шестте категории, са дидактически – „за да могат младежите чрез подвеждане на простите неща под техните собствени ро-

дове да усвоят категориите“ (вж. приведения по-горе пасаж от Симплиций). Над това се надгражда и дългът на коментаторите да обяснят категориите – „за да можем ние [коментаторът Амоний и неговите ученици], изхождайки от това, което той [Аристотел] е казал, да се справим и с тях [останалите шест категории]“ (вж. приведения по-горе пасаж от Амоний). Така коментаторите се опитват да легитимират това, което ще кажат за категориите, като свой дълг на „ученици“ на Аристотел и на „учители“, които обясняват неговото учение.

По-същественото в случая обаче е, че коментаторите, за да запълнят липсата на обяснения към шестте категории, прибягват до останалите съчинения на Аристотел (особено физическите) и се опитват да вместят учението за категориите в представата си за цялостния контекст на Аристотеловото творчество. Така например Симплиций заявява, че шестте последни категории са разгледани във физическите съчинения на Аристотел, че в логическите съчинения тези категории са разгледани според „семантичния им израз“, а в *Метафизика* – според „нещата, които изразяват“ (вж. приведения по-горе пасаж). На пръв поглед това контекстуализиране изглежда съвсем безобидно, но зад него стои една изградена представа за Аристотеловото учение, която обаче не дава никакви основания да съдим с необходимост за действителната му същност. Дали физическите съчинения на Аристотел действително говорят за шестте категории, е спорен въпрос. *Физика* наистина е посветена на времето, мястото и движението, но не и на категориите *кога* и *къде*. Ако видим как неоплатониците от Плотин до Симплиций (дори и по-късни християнски коментатори, повлияни от неоплатоническата традиция, като патриарх Фотий²) разглеждат шестте категории, ще установим, че техните коментари се основават предимно на физическите

² За влиянието на неоплатоническите коментатори (особено Симплиций) върху Фотий и неговия коментар на *Категории* вж. Христов, И., *Неоплатонически елементи в съчиненията на патриарх Фотий*, в: *Неоплатонизъм и християнство. Византийската традиция.*, изд. Лик, София 2004, стр. 97–102.

съчинения. Можем да предположим, че това е свързано с дидактически и пропедевтични съображения, доколкото някои коментатори твърдят, че е по-лесно да се започне изучаването на Аристотел от физиката (Philop. *In Cat.* 5. 16–18). Но дали зад това не стои една по-дълбока причина, а именно йерархизирането на категориите? Достатъчно добре свидетелства за такава йерархизация приведенят по-горе цитат от Симплиций, където се казва, че първите четири категории се отнасят както до телесните, така и до нетелесните неща, а останалите шест категории – само до телесните (физическите). Т.е. тези категории са вторични с оглед на неоплатоническата структура на света, предполагаща приоритет на нетелесното. Така че запълването на липсата на обяснения за останалите шест категории чрез заемането на разсъждения от физиката всъщност е в служба на едно цялостно „физикализиране“ на тези категории и вкарването им в неоплатонически контекст. Под „физикализиране“ имаме превид стремежа на коментаторите да сведат сферата на категориите само до сферата на явленията от природата, а не да ги отнасят към неща от по-висшите редове на битието³. От гледна точка на Аристотел обаче ние нямаме никакви реални основания да приемем такава интерпретация, тъй като твърде слабо можем да съдим за положението на *Категории* сред останалите съчинения на Аристотел и по-специално за отношението им към *Физика* и *За възникването и загиването*. По-скоро дори е необходимо да сме скептични към вкарването на елементи от *Физика* в учението

³ За това свидетелства цялото разглеждане, което провежда Плотин в *Ент.* VI, 3 и особено глави 8 и 9, както и специалният интерес на Порфирий и други коментатори към физическите текстове на Аристотел (вж. De Haas, F. J., *Did Plotinus and Porphyry disagree about Aristotle's Categories?* In: *Phronesis* 46 (2001), p. 502). Топос също така в коментарите е, че Аристотел и перипатетиците изобщо не са искали да разделят цялото битие на десет категории, а само сетивновъзприемаемите неща, като са оставили на заден план истински автентичното битие (Plot. *Ент.*, VI, 1.1.28–30).

за категориите, както и към всеки друг опит за неправомерно контекстуализиране.

(2) Причината, която кара неоплатоническите коментатори да изкажат твърдението, че последните шест категории са съставни и изводими от другите, е идеята за йерархичната структура на света. Всички разграничителни линии, прокарани между категориите⁴, говорят за един опит съдържателно да се подчинят едни категории на други или самата система на категориите да се вмести като част от друга, по-голяма система – тази на света и на битието. Съвсем ясно е, че правомерността на един подобен опит е твърде съмнителна, тъй като категориите у Аристотел изглеждат като особени предикати, които са независими от каквито и да е било други определения – битие – небитие, телесно – нетелесно, едно – много и т.н. Разграничителните линии между категориите, както и опитът за вместиането им в една генерална структура на битието правят категориите зависими именно от такива определения. Следователно в основата на учението за категориите се полагат критерии, които се отнасят до структурирането на битието. В такъв случай се оказва, че трудности срещаме както при съставността на категориите, така и при употребата на тази съставност с оглед на целите на йерархизацията. Като резултат категорията се мисли не просто като най-абстрактен формален предикат – без оглед на своята реалност и съдър-

⁴ Така например у Плотин (*Емп. VI, 3*) след цялостна критика на учението за категориите в списъка остават само първите четири, а останалите шест не са категории. И дори сферата на първите четири категории е ограничена само до сетивния свят. Порфирий приема всички десет категории, назовани от Аристотел, но, подобно на Плотин, ограничава техния обхват до сетивното. По-късните коментатори твърдят, че в собствен смисъл категории са първите четири, а останалите шест са производни на тях (вж. цитатите по-горе). Симплиций дори заявява, че първите четири са по-цялостни и обхващат както телесното, така и нетелесното, докато останалите шест засягат само телесното.

жание – а като особен тип род, който се подчинява на определени условия – да се свързва с точно определен тип реалност (например само телесната), да е подчинен на други, по-високи битийни основания (например нетелесни). Досега в изследванията е показвана трансформацията на Аристотеловото учение за категориите у неоплатоническите автори предимно от гледна точка на категорията *същност*⁵. Нашата задача е да покажем механизмите на тази трансформация с оглед на останалите шест категории.

Ключов момент на тази трансформация е идеята за съставността и изводимостта на категориите. Тази идея се появява още в перипатетическата традиция на I в. пр. Хр. и предизвиква дебат доколко е възможно да се говори за съставност и как точно можем да определим категориите като съставни, без при това да изпаднем в *regressus ad infinitum*, т.е. да произведеме нови и нови категории от вече наличните и така до безкрайност⁶. Аргументите от този дебат продължават да се

⁵ Например вж. Gerson, L. P., *Plotinus*, London 1994, p. 84 sqq.; Rist, J. M., *Plotinus: Road to Reality*, Cambridge University Press 1977, p. 102 sqq. De Haas, *Plotinus and Porphyry* (cf. nt. 3), p. 508.

⁶ Въсщност идеята за съставността на шестте категории, която е основно средство за прокарване на новата неоплатоническа интерпретация, има перипатетически произход и неоплатонците я заимстват от перипатетическата традиция. Генеалогията на тази идея може да се проследи до един от първите коментатори на Аристотел – перипатетика Боет от Сидон (I в. пр. Хр.), ученик на Андроник от Родос, на когото дължим събирането и оформянето на *Corpus Aristotelicum*. На Боет от Сидон основателно се приписва един коментар, озаглавен *Περὶ τῆς τοῦ ποτὲ κατῆγορίας* (*За категорията кога*) и публикуван в увода на изданието на Аристотеловия *Органон* от Theodore Waitz (*Aristotelis Organon Graece I, Leipzig 1844, pp. 19–23*). Това е първото известно ни място, където се появява идеята за съставността, отнесена към категорията *кога* и по аналогия към другите категории от списъка на шестте. Ето български превод на въпросния пасаж: „Нито времето е категорията *кога*, нито това, което е във времето, защото времето попада под категорията *колко*, а

употребяват и по-късно от коментатори на Аристотел⁷. Някои от тях срещаме във въпросите на Плотин към категориите на Аристотел в *Епн. VI, 1*. Макар че при Плотин шестте категории не са централна тема (в *Епн. VI, 1, 13–24* той просто задава въпроси относно тяхната възможност, а както личи от *Епн. VI, 3*, те изобщо не влизат в списъка на категориите), неговото схва-

това, което е във времето, е *същност*. Но времето не е и съставното от двете, защото категорията е нещо просто. Единствено и само чистата връзка на нещото към времето ни дава образа на категорията *кога*, т.е. съществуването във времето или, казано с други думи, самото прекарване на времето. Следователно както разсъдъкът е едно, а това, което се извършва според разсъдъка (т.е. разсъждаването) – друго (едното е *какво*, а другото – *действане*), така се различават и времето и съществуването във времето – едното е *колко*, а другото спада към категорията *кога*. Когато нещо, което е различно от времето и не е взето като част от времето, има връзка с времето и затова е във времето, както например битката при Саламин се е случила в конкретно време, тогава възниква друга категория – категорията *кога*, която е различна от *колко*. Нейният образ, от една страна, е даден в различието ѝ от времето, от друга страна обаче, тя е разпознаваема само във времето.“ (Waitz, p. 22). В случая аргументът за съставността на категорията *кога* е насочен срещу учителя на Боет Андроник от Родос, който замества категориите *къде* и *кога* с категории *място* и *време* (Simpl., 134.5). Задачата на Боет е да защити Аристотеловите категории *къде* и *кога*. Боет прави това чрез въвеждане на съставността. Този аргумент на Боет срещу Андроник остава влиятелен в коментаторската традиция на Аристотел. Повече за аргумента на Боет за съставността и за влиянието на този аргумент вж. *Huby, P., An Excerpt from Boethius of Sidon's Commentary on the Categories? in: Classical Quarterly 31 (II) 398–409 (1981)*.

⁷ Твърде вероятно е критики към съставността на категориите да са формуирани от Луций и Никострат – две фигури, от които се предполага, че Плотин е заел някои от своите въпроси, отправени към Аристотеловото учение за категориите. Вж. *Strange, Plotinus, Porphyry and the Neoplatonic Interpretation of the Categories*, in: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, Vol. II 36. 2, Berlin – New York, pp. 955–974.

щане за тях оказва значително влияние върху неоплатоническата традиция. Широко застъпено е мнението, че Плотин всъщност критикува Аристотеловото учение за категориите и цялостно го отхвърля в полза на едно платоническо разбиране за най-висшите родове на съществуващото. С оглед на една такава теза въпросите, които Плотин задава за възможността за съставност на категориите, биха изглеждали като критика към тази идея и изобщо към полагането на шестте категории като категории. Как е възможно от две съвсем различни реалности – като *същност* и време – да се произведе категория, например категорията *кога*⁸? Но, както някои скорошни изследвания⁹ показаха, твърдението, че Плотин отхвърля Аристотеловите категории напълно, е неоправдано. Целта на Плотин е да интегрира Аристотеловото учение за категориите в Платоновата структура на света. С оглед на тази теза теорията на категориите получава шанс за съществуване, макар и в една чужда за нея среда. Напреженията, които се създават при това свързване, са видими особено ясно в обсъждането на последните шест категории от страна на коментаторите неоплатоници. Именно по тази причина е уместно да се използва това обсъждане като ключ за откриване на различията между Аристотеловото и неоплатоническото схващане за категориите. Същинските причини, поради които категориите започват да се мислят като съставни и изводими една от друга, се коренят именно в интерпретацията на Плотин на Аристотеловите категории и на силното влияние на тази интерпретация сред покъсните неоплатонически и християнски коментатори. Ин-

⁸ *Enn. VI, 1, 13*. Това е един от двата въпроса на Плотин към съставността на последните шест категории. Той пита, от една страна, дали може да се говори изобщо за категория *кога* и, от друга страна, дали може да се говори за *една* категория, когато имаме съставност. Няма ли и като резултат да се отиде в безкрайност при създаването на категории?

⁹ Вж. Horn, Ch., *Plotin über Zahl, Sein und Einheit: eine Studie zur systematischen Grundlagen der Enneaden*, Stuttgart 1995, p. 103. De Haas, *Plotinus and Porphyry*, (cf. nt. 3), pp. 497–504.

терпретацията на Плотин е важна с това, че тя ни дава сюжета, в който се трансформира разбирането за категориите. Плотин в началото на своето разглеждане тръгва от едно понятие за категория като чист формален предикат и постепенно се дистанцира от него, за да даде една цялостно нова дефиниция за категория като род, имащ определено съдържание и подчинен на други родове в йерархията на битието и познанието. В хода на тази драма, която се разиграва в *Епп.*, VI. 1–3, шестте категории на първо време са напълно мислими като съставни според Аристотеловото понятие за категория, но постепенно се отдалечават от него и се трансформират цялостно. Пасажите от Амоний, Олимпиодор и Симплиций, приведени по-горе, са симптоматични вече за новото неоплатоническо учение за категориите. В следващите параграфи ще разгледаме:

- (А) първоначалното понятие за категория при Плотин
- (Б) как са мислими последните шест категории с оглед на това понятие
- (В) новото Платиново понятие за категория
- (Г) как влияе Плотин върху интерпретациите на по-късните коментатори на Категории (Амоний, Олимпиодор, Симплиций).

(А) В своето ключово обсъждане на темата за категориите в *Епп.* VI. 1 Плотин изхожда от едно основополагащо разграничение – разграничението между *категория* и *род* (на съществуващото)¹⁰. Според Аристотеловото понятие за род не може да има общ род за предхождащо и следващо, нито за първо и второ, нито за по-добро и по-лошо (Arist. Met. В, 4; 999аб). Ако приложим това положение към неоплатоническата метафизика, лесно ще разберем, че общи родове не може да има при *йерархични редове*¹¹ от типа на първично и вторично, благо и

¹⁰ Вж. например *Епп.* VI, 1.1.15–18.

¹¹ Понятието за *йерархичен ред* (ordered series) е взето от изследванията на А. С. Lloyd. Вж. например: Lloyd, A. C. *Genus, Species and Ordered Series in Aristotle* in: *Phronesis* 1962 (1), p. 146–160 и Lloyd, A. C. *The Anatomy of Neoplatonism*, Oxford 1990. Под

зло и т.н. Следователно десетте категории на Аристотел не могат да се мислят като родове на съществуващото по простата причина, че те се изказват за неща, които заемат различно място в рамките на един йерархичен ред – например същност се нарича както материята, така и формата, така и съставеното от двете, които със сигурност нямат един и същи статус в рамките на този йерархичен ред. От друга страна, ако наречем йерархичен ред и отношението между първа и втора същност, то тогава те не могат да се обхванат от един общ род. Следователно категорията не само не е род, но и не може да се предицира в собствен смисъл синонимно, тъй като синонимната предикация изисква едно и също име и определение, докато определенията на различните елементи на йерархичния ред са различни. „Формирането“ на категорията не може да се основава на същностните характеристики на нещата, както „формирането“ на рода. Неслучайно, когато коментаторите въвеждат слушателя или читателя в разглеждането на дадена категория, те се стремят да използват термина „описание“ (ἰ ποῦραφῆ), а не „определение“ (ὀρισμός)¹². Категорията не може да се определя, тъй като определението е предикация и то синонимна предикация, която се основава на същностните характеристики. Но както и самите коментатори подчертават, за категорията не може да се предицира нищо. Нейните свойства могат само да се описват. Такова понятие отрежда на категорията един независим статус, който не я подчинява на никакви други основания. Категорията в този общ смисъл може да приема не само йерархични редове, но и противоположности и дори отрицания¹³.

йерархичен ред се имат предвид неща, които принадлежат на различни родове и по никакъв начин не са съвместими в един. Родът не може да приема в себе си нещо и същевременно неговото противоположно. Например в рода „живо същество“ не можем да имаме неживи неща. В случая живо и неживо образуват йерархичен ред.

¹² Макар че с твърдението „Категориите са съставни и изводими“ те изказват именно дефиниция за категория.

¹³ De Haas, *Porphyry and Plotinus* (cf. nt. 3) p. 509.

Това разбиране за категориите, до което достига Плотин, има своите необходими епистемологични следствия. Ако изхождаме от Аристотеловия модел за даване на дефиниции (*genus proximum* и *differentia specifica*), излиза, че категориите не са реални предикати, доколкото те самите (освен че нямат определения) не могат да бъдат определения, защото не казват нищо като характеристика на предмета. В този смисъл категориите не могат да се разглеждат като степени или елементи на познанието, а имат друга цел. На въпроса каква е тя, засега няма да отговаряме. Но е важно да отбележим, че в неоплатоническата доктрина, която се основава на битийни и познавателни йерархии и на предпоставката за постоянния стремеж за издигане в познанието, този начин на съществуване на категориите трудно може да се вмести. Именно тези причини лежат в основата на трансформацията на понятието за категория у Плотин и неоплатониците.

Оттук нататък Плотин и коментаторите ще търсят друга цел на категориите, която в крайна сметка ще ги доведе и до друго разбиране. Разграничителната линия между категория и род, прокарана в *Епн. VI. 1*, ще започне да се размива. Самите категории ще бъдат реални предикати и за тях ще бъдат изказвани реални предикати. Категориите ще започнат да се вменват в структурата на света и в познавателната и битийна йерархия. Но преди да проследим тази трансформация, ще разгледаме въпроса как са мислими последните шест категории с оглед на това понятие за категория, което е изложено от Плотин в *Епн. VI. 1* и което разграничава ясно категория от род.

(Б) Разбирането на категорията като общо име, предцирано за набор от неща, които заемат различно място в рамките на един йерархичен ред, допуска идеята за съставност. Няма никаква пречка категорията *кога* да се възприема като съставена от *същност* и време, които се различават съществено – т.е. заемат различно място в един йерархичен ред (например в йерархичния ред на *в субект* и *не в субект* – времето е в субект, а същността – не е в субект). По този начин могат да се „конструират“ категории от неща от различни ро-

дове и съответно новосъздадените категории да се предцират за елементите, от които са създадени. Лесно бихме могли да си кажем, че това понятие за категория, което изгражда Плотин, е съвместимо с идеята за съставност и така да направим прибързания извод, че съставността не противоречи на Аристотеловата теория на категориите и дори може да влезе в нея без особени промени. Към такова лековерно допускане обаче могат да се формулират поне две критики: 1) защо изобщо да допускаме, че последните шест категории са съставени тъкмо от същност и някоя от акциденциите (време, място, качество, отношение), а не от някакви други неща, и защо трябва изобщо да приемаме термина „съставност“. Когато говорим за йерархични редове при останалите категории, не винаги говорим за съставност, дори в повечето случаи това не е така¹⁴. 2) ако се обърнем към приведените цитати (особено тези от Олимпиодор и Симплиций), ще видим, че те не просто постулират съставност на категориите, но я вкарват като същностна характеристика в определението на тези шест категории. А както вече стана ясно, за категориите не може да се дават определения, а само описания. Следователно нямаме реални основания в Аристотеловото учение да постулираме съставност на категориите, а във факта, че за последните шест категории се изказва същностното определение съставни, вече виждаме, че стои една нова интерпретация на Аристотеловото понятие за категория.

(В) Тъй като това понятие за категория, до което достига Плотин, не може да се свърже с една платоническа онтология и преди всичко епистемология, Плотин можеше спокойно да остави разглеждането на категориите още тук, в *Enn. VI, I*, и да се откаже да въвежда учението за категориите в своята плато-

¹⁴ Например когато става дума за същността като съставена от материя и форма, може да се говори за съставност на двата компонента на йерархичния ред. Но когато става дума за бяло и небяло (и двете спадат към категорията *какво*), няма съставност, а отрицание.

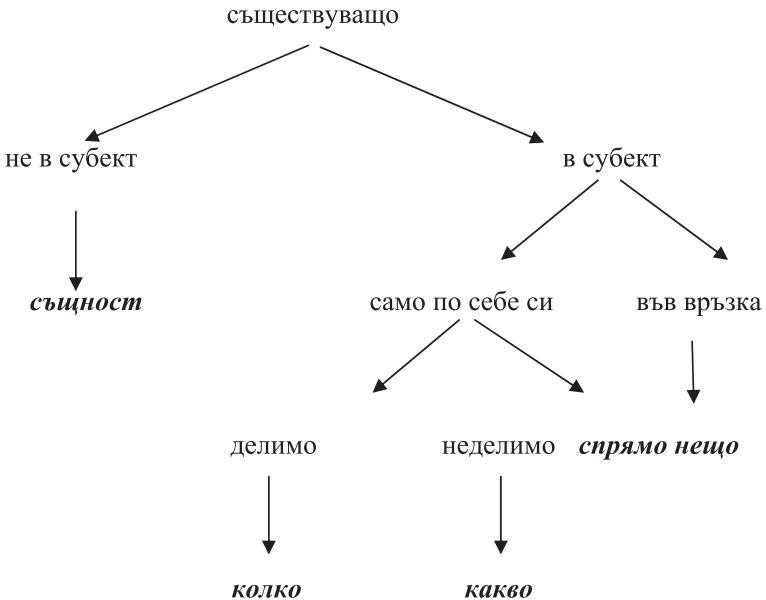
ническа метафизика и епистемология. Но тъй като той държи да изпълни обединението на Аристотел и Платон, темата за категориите е продължена в *Епп. VI, 2–3*. Плотин в *Епп. VI, 2* достига до истинските родове на съществуващото, които пребивават в Интелекта като принципи и основания. Това са петте платонически рода от диалога *Софист* – същност, тъждество, различие, покой и движение, които вече същински отговарят на понятието за род. След обяснението на тези пет висши рода на съществуващото настъпва решителният поврат в разбирането за категория. Плотин казва, че аналогично на тези пет рода като родове могат да се мислят и категориите. Например може да се прокара паралел между интелигибилната същност и сетивновъзприемаемата, съставена от материя и форма, същност. Елементите на сетивната същност са енергиите на логоса. Плотин ги приравнява към същностните качества, които определят даден предмет. И така, когато висшите родове слязат надолу в йерархията на битието, те произвеждат други неща – по-низши или вторични родове – категориите. И така, тези родове чрез серия от причастности могат да се възведат към висшите. Изведнъж категориите се оказват родове и то родове на сетивното. Това наместване на категориите в структурата на света¹⁵ оттук нататък играе такава роля в неоплатоническата традиция, че се стига дори до възприемане на „категория“ и „род“ като синоними¹⁶.

Г) С оглед на новото понятие за категория всички категории променят статута си, а не само последните шест. Плотин заявява, че категориите се отнасят само до сетивното и признава само първите четири. Порфирий, макар и да признава броя на всички Аристотелови категории, също ограничава техния обхват до сетивното. Новото разбиране показва тенденции да се мислят категориите през обхват или обем, т.е. през въпроса каква сфера обхващат те – сетивна или несетивна, телесна

¹⁵ В случая категориите са отнесени към едно от битийните нива – сетивновъзприемаемата реалност.

¹⁶ Например в приведения по-горе фрагмент от Симплиций.

или нетелесна. Да се мислят категориите така означава те да се мислят като понятия и за тях да се предицират други понятия. По този начин категориите могат да се включат лесно в една дедуктивна система, което се вижда най-ясно от цитирания по-горе пасаж на Олимпиодор. Той прави класическо разделение на понятието за битие, използвайки видовите различия и стига до понятията за категориите.

същност + колко = къде и кога

същност + какво = действие и претърпяване

същност + спрямо нещо = положение и притежаване

Аристотел в *Метафизика*¹⁷ дава само един единствен аргумент за съществуването на категориите – битието се изказва омонимно. Очевидно поместването на категориите в една дедуктивна система, което води началото си от тяхното

¹⁷ Arist. *Met.* Г,2; 1003a34.

разглеждане като понятия с определен обем и съдържание, противоречи на този единствен аргумент. Обобщението, което можем да направим въз основа на развитието за понятията род и категория у Плотин, както и тяхното възприемане първоначално по аналогия, по-късно и като пълни синоними, е, че има цялостна трансформация на учението за категориите.

Проблемът за съставността се оказва не само резултат от сменянето на перспективата към категориите, но и основно средство за обосноваване на новата интерпретация. Да се приемат съставни и изводими категории означава да имаме 1) предикация за категориите, 2) дедуктивна система при категориите, 3) полагане на категориите в една структура на родове, която отразява и реалната йерархия в Платоновия свят – сетивност – несетивност, телесност – нетелесност, битие – небитие, едно – много. От гледна точка на епистемологията това означава, че категориите са понятия и следователно за тях може да има познание чрез предикация. И обратно, именно защото са понятия с определен обем, те могат да се предикат за други и така да носят познание. С това неоплатоническата интерпретация излиза отвъд чистата форма на категориите и проектира учението за категориите в други измерения – понятийни и битийни¹⁸. Нашата цел не е да кажем, че Аристотеловата теория за категориите не се съобразява и с епистемологични и онтологични структури, а че начинът, по който тя се съобразява с тях, не цели йерархичност, както при неоплатониците.

II

Казаното дотук показва, че въвеждането на идеята за съставност на категориите не просто е обогатило Аристотеловото учение с едно понятие. Това, което се случва в нео-

¹⁸ Зад прочутата догма на неоплатоническите коментари на *Категории* за единството на вещь, понятие и дума (онтология, логика и граматика) стои всъщност именно това проектиране на категориите над тези три сфери.

платоническите коментари на *Категории*, е от много по-голям мащаб – в тези текстове категориите се поставят в една светогледна позиция, която очевидно не е тази на Аристотел. Нашата задача оттук нататък е да проверим доколко това е правомерно.

1.

За наличието на трудности при съгласуването на двете философски системи – Аристотеловата и Платоновата – най-напред съдим от текстовете на самите неоплатоници коментатори. Те забелязват противоречие между представата на Аристотел за категорията като нещо просто¹⁹ и въведеното от тях определение на шестте категории като съставни²⁰.

Те се опитват да решат забелязания проблем по два начина. Първият се състои в прецизирането на понятието за съставност. Например повлияният от неоплатониците патриарх Фотий казва: „Макар всяка от тях да е резултат от свързване на две неща, ясно е, че аз не наричам тези свързани неща категория, така че съставеното да се причисли към категориите. Те не бива да се схващат нито като някакви части на категорията, нито като някакъв материален субстрат, нито като някакви елементи на съставеното. Тук става дума за такова единение на някакви две, каквото е приятелството. То не е нито един от приятелите, нито е съставено по някакъв начин от тях, а е изцяло просто.“²¹

Вторият се състои във въвеждането на нови понятия за връзка. Боет от Сидон, който повлиява неоплатоническата традиция (вж. бел. 6), въвежда термина $\sigma\chi\epsilon\sigma\iota\varsigma$, използван

¹⁹ Вж. *Arist. Cat.* 1b25 и *Met.* Z, 1; 1028a10–1028b1.

²⁰ За тези трудности разбираме от опитите на всички коментатори да дообясняват идеята за съставност на категориите. Това води началото си още от Боет от Сидон (вж. цитирания в бележка 6 фрагмент). За повече информация вж. *Simpl. In Cat.* 349. 5–15.

²¹ Преводът на целия коментар на Фотий е публикуван в настоящия том.

често в по-късни коментари. Други често употребявани термини са: σύνθετον, συμπλοκή, μίξις (вж. цитатите от Амоний, Олимпиодор, Симплиций по-горе).

И двете решения ни изглеждат неприемливи.

Първото успява да отдалечи представата за свързването на категории от тази за механичното им обединяване в някаква нова, но заедно с това доближава съставността до отношението – тъкмо то се получава при свързването на някакви две, без да е нито едно от двете. Възможните следствия при подобно разрешаване на проблема са две: размиване на границите между шестте категории и категорията *спрямо нещо* или подчиняването им на тази категория като нейни подкатегории.

Колкото до второто решение – то всъщност изобщо не сменя проблема, а само води до допълнително утежняване на терминологията.

Между другото, въвеждането на нови термини за връзка има едно интересно следствие – получава се ограничаване на обхвата на категорията *спрямо нещо*; тя вече се отнася само до отношения между неща, попадащи под една и съща категория. Сред примерите на Аристотел за отношения не може да се намери такъв, който да противоречи на такова схващане – спрямо нещо са: по-голямо – по-малко, двойно – половина, роб – господар и т.н. – всички те са отношения между неща от една и съща категория. Вероятно оттук коментаторите заключават, че е необходимо да въведат нов вид отношение, което да се осъществява между неща от различни категории (и дори между самите различни категории²²).

²² В коментарите на *Категории*, а и в самото съчинение границата между категория и нещо, което попада под категорията, е много нестабилна. Тази нестабилност се корени във възможността думата за едното – като по-кратка и удобна – да замести израза за другото. Например еднакво се казва, че първата категория е **същност** и че Сократ е **същност**, макар да е ясно, че Сократ не е първата категория, а само попада под нея. Яснота има и в по-голямата част от случаите, когато се употребяват имената на категориите от Аристотел и коментаторите, не обаче във всички. (Може да се сравни с приложения в същия том превод на

За невъзможността да съществува такъв тип отношение трябва да се говори по-подробно. Отношение може да се появи само между неща, които имат общо помежду си. Различните отношения изискват различна по степен и вид общност. Например роднинството изисква общ произход, донорството – общ орган и т.н. Ако приемем, че неща от различни категории влизат в отношения помежду си, тогава трябва да приемем, че те имат общо. Въз основа на това общо биха могли да бъдат обединени в една обща категория. Така се оказва, че дори отношенията между неща от различни категории са всъщност отношения между неща от една и съща категория.

2.

Освен забелязания от самите коментатори конфликт с постулираната от Аристотел простота на категориите, въвеждането на идеята за съставност поражда и други проблеми. Тя, както вече се каза по-горе, е свързана с платоническата йерархизация на битието и представлява само един от факторите, спомагащи за въвеждането на категориите в тази структура на света. Съставността е този предикат, който коментаторите въвеждат, за да определят по него вътрешната подредба на категориите една спрямо друга. Как се осъществява това? Подчиняването на последните шест категории на първите четири може да стане единствено при условие, че всяка от тези две групи категории има някакъв общ пре-

коментара на патриарх Фотий към *Категориите*, където повсеместно се смесват неща под категориите и категории). Ние приемаме, че винаги, когато се изказва нещо, то се изказва не за категорията, а за това, което попада под нея. (Повече за невъзможността да се предицира каквото и да било за категориите – по-нататък в този текст.) Затова няма да се спираме поотделно всеки път, когато се изправим пред трудността да определим за какво тъкмо става дума в случая, а винаги ще смятаме, че всичко, което се изказва, се изказва не за категориите, а за попадащото под тях.

дикат. Освен това е необходимо двата общи предиката да се противопоставят един на друг и единият да вземе надмощие над другия, критерий за което може да бъде само нещо, което стои отвъд категориалната структура. Т.е. изказването на характеристиката съставност за категориите (този път гледано не съдържателно, а единствено като инструмент за въвеждане на Аристотеловото учение в платоническата представа за света) води до три въпроса:

- (1) Може ли да има нещо отвъд категориалната структура?
- (2) Може ли да се предцира изобщо нещо за категориите?
- (3) Може ли неща, принадлежащи на различни категории, да имат общи характеристики?

(1) Доколкото в „Метафизика“ (Arist. *Met.* Г, 2; 1003a34) Аристотел обяснява категориите като различните начини, по които се говори за съществуващото, и ясно заявява, че това, което остава отвъд тях е несъществуващото²³ (и то несъществуващото в абсолютен смисъл, защото всякакви проблясъци на битие се улавят в категориалната система), не можем да допуснем, че има нещо, което остава извън обхвата на категориите. Неоплатоническите коментатори разчупват тъкмо това схващане – че категориалната структура на света е непреодолима. Но е ясно, че в момента, в който помислим, че категориите на Аристотел не се отнасят до всичко съществуващо и по всякакъв начин съществуващо²⁴, вече не мислим за категориите на Аристотел.

(2) Като имаме предвид току-що казаното, трябва да дадем отрицателен отговор на втория въпрос. Има три варианта за евентуално изказване на нещо за категория. Първо, за категория може да се изкаже това, което попада под нея или под някоя друга. Второ, за категория може да се изкаже друга категория. И накрая, за категория може да се изкаже

²³ Arist. *Met.* Г, 4; 1007a1–1008b2.

²⁴ Arist. *Met.* Ζ, 1; 1028a10–1028b1.

нещо, което нито е категория, нито попада под такава. Нека разгледаме всеки случай поотделно. Първият е явно противоречив, защото тогава ще се окаже, че всички конкретни неща не са различни, а са едно и също конкретно нещо. Например, ако предицираме за категорията същност „проф. Андрейчин“, ще се окаже, че всички неща, които попадат под категорията същност и се наричат заради това същности, по същия начин попадат под проф. Андрейчин (което е безсмислица) и могат да се нарекат така (при това синонимно²⁵). Вторият вариант също не е приемлив, защото при него става дума за подчиняване на една категория на друга. Т.е. категория, за която се предицира друга, вече не е категория, а подкатегория. Третият вариант призовава към предициране на несъществуващи характеристики. Независимо дали това предициране ще има за субект категория или нещо друго, то не може да се осъществи.

Накратко и още веднъж: предикацията на каквото и да било за Аристотеловите категории не е възможна.

(3) Третият въпрос засега ще остане отворен, защото отговорът му изисква снемането на едно противоречие у самия Аристотел. Едната страна на противоречието се състои в това, че категориите не би трябвало да могат да се свеждат до каквото и да било друго, защото тогава това друго би станало категория на мястото на първите. Така, ако всички неща, попадащи под шестте категории, са съставни, тогава те биха могли да се обединят в категорията „съставно“, а самите шест категории биха били просто шест различни вида съставно. Другата страна на противоречието е фактът, че самият Аристотел приписва на неща, попадащи под различни категории, едни и същи свойства – например свойство на същностите и на количествата е да нямат противоположно.²⁶ Освен това казва, че деветте категории (без *същност*) означават несамостоя-

²⁵ Т.е. „в собствен смисъл“ (Arist. *Cat.* 1a7).

²⁶ Arist. *Cat.* 4a10 и 5b11.

телно съществуващи неща, т.е. признаци.²⁷ Необходимо е по-обстойно изследване, за да се установи дали е възможно една от страните на противоречието да бъде отменена и коя. Допускаме също, че може изобщо да не съществува противоречие, но и това няма обсъждаме тук. Засега третият ни въпрос остава без отговор, т.е. засега не можем да определим дали за неща от различни категории може да се предицира едно и също нещо. (Не бива да се допуска обаче, че имаме колебания относно това дали за неща от различна категория може да се изкаже съставност. Аргументите ни вече бяха изложени.)

Като обобщение на казаното относно трите въпроса извеждаме следните заключения: за категория не можем да изказваме нищо, а за това, което попада под категория, можем да изказваме само други неща, които попадат под категории, или самите категории, защото няма нещо, което напуска категориалната структура. Ако приложим това към проблема за въвеждането на категориите в йерархична структура, то би ни казало, че никаква йерархия не може да има нито между отделните категории, нито между тях и нещо друго. Единствено отвореният трети въпрос дава възможност да смятаме, че

²⁷ *Met. Z*, 1; 1028a10–1028b1. Всъщност предицирането на една обща характеристика за нещата, попадащи под останалите девет категории, в случая може да се разглежда като отказ да се предицира за тях нещо, което е характеристика на *същността* – тя е самостоятелно съществуваща, докато останалите не са. Гледано по този начин, това съвсем не противоречи на изискването отделните категории да бъдат несводими до каквото и да било друго – дори напротив, потвърждава, че характеристиката, принадлежаща на същностите, не принадлежи на нищо друго. Но с едно логическо превръщане можем да стигнем от отказа да се изкаже самостоятелно съществуване за нещата, попадащи под деветте категории, до изказването на **несамостоятелно** съществуване за тях. Следователно можем да приемем, че разграничението, което прави Аристотел между *същността* и останалите девет категории, има отношение към изтъкнатото по-горе противоречие и то тъкмо към тази страна на противоречието, към която сме го причислили.

нещата, които попадат под категориите, могат да бъдат съподчинявани. Това обаче, ако изобщо може да се осъществи, няма да засяга по никакъв начин категориите. Т.е. опитът на неоплатониците да наложат над категориалната схема на Аристотел своята представа за структурата на света е обречен на неуспех.

3.

В пряка, но вероятно не ясно видима връзка с предикацията към категориите стои въпросът за изводимостта им, който също се оказва част от проблематиката на съставността.

Самият Аристотел не извежда категориите си и никъде не обяснява защо са тъкмо толкова и точно тези. Това води след себе си едно неприятно следствие – предложената от него система рискува да не бъде достатъчно убедителна. Неоплатоническите коментатори се заемат със задачата да поправят този недостатък на Аристотеловата теория и да намерят принцип, който да може да бъде проследен от някакво стабилно и неоспоримо начало до финалния вариант на категориалната структура на света.

Принципът, който предлагат, е съставността. Те лансират идеята, че от свързването на две категории се получава трета – например от свързването на същност и качество се получава действие. Ние вече обосновахме несъгласието си с тяхното предложение. Сега остава да проверим дали има изобщо приемлива хипотеза за това кой е принципът на изводимост на категориите.

Изглежда, че категориите на Аристотел не са изводими. Можем да приведем три аргумента в подкрепа на това твърдение. Първият е, че за нещо, за което нищо не може да се предицира, не може да се предицира и изводимост. Вторият е, че извеждането на категории е надкатегориално действие, а хората заедно с човешкия си разум неизбежно попадат под категории. Третият аргумент все още не ни е известен.

III

След като разгледахме по този начин идеята за съставността на последните шест категории в неоплатоническите коментари на *Категории*, можем да направим следните изводи:

1. Коментаторите неоплатоници се стремят да подчертаят своята приемственост с Аристотел, но прокарват нова интерпретация не само на последните шест категории, а и на цялостната теория на категориите.
2. Тази нова интерпретация се дължи на опита им да съвместят Аристотеловото учение за категориите и Платоновата идея за йерархичното организиране на битието и познанието.
3. Предлаганият начин на съвместяване на двете концепции се оказва неосъществим.²⁸

²⁸ Дължим благодарност на проф. Георги Каприев за това, че ни насърчи да започнем работа по този проект и че ни оказваше помощ и подкрепа, когато ни беше необходимо. Благодарим също и на Евгени Латинев и Ана Бешкова за ценните разговори и коментари по темата.